

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל א' החנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ס"ה

עב"ל. והכוונה כנ"ל דכיון דהיה ראשון הוא שורש לכל הבא אחריו, וצריכה להיות בתכלת השלימות.

והביא עוד מהא דמבואר בדעת זקנים בעלי תוספות על הפסוק ויקרא משה אל מישאל (ויקרא יד), אתמר בתורת כהנים מכאן שאין הכהנים מטמאין למתים, שהרי אלעזר ואיתמר לא נטמאו להם, ותימה שהרי במקום אחר מצינו בפירוש שהכהנים מוזהרין על טומאת מת, דכתיב (להלן כא-א) לנפש לא יטמא בעמיו. ועוד אלעזר ואיתמר כהנים הדיוטים היו ולמה לא נטמאו לאחיהם. ויש לומר דהא דקאמר מכאן שהכהנים אין מטמאין למתים, היינו כהנים הדיוטים ביום משחתם שאין מטמאין לקרובים שיש להם דין כהנים גדולים. וכן פירש הרב בכור שור גבי ראשיכם אל תפרעו (פסוק ו), דאף על גב דכהנים הדיוטים לא הוזהרו על פריעה ופרימה, דמטמאין הן לקרוביהן, ביום משחתם הרי הן ככהנים גדולים. ונראה לי דהיינו האי דקאמר בסיפיה דקרא כי שמן משחת קודש עליהם ע"כ. והטעם כנ"ל דכיון דהוא חינוכו והתחלתו צריך שיהיה בטהרה לגמרי ע"כ.

ומעתה מובן שפיר הטעם שהוצרך ה' להטמין פך שמן טהור, הלא טומאה הותרה בציבור, כי חינוך צריכה להיות בשלימות בטהרה בלי שום דחיה. וראיה לזה מדין חדש שלא הקריבו מעבר הירדן בכניסתם לארץ, וגם מטומאת כהנים שביום חינוכם אין מטמאין אפילו לקרוביהם, ועל כן הוצרכו לנס דנרות. וזהו 'על פתחינו כל מגדים', זה מצות נר חנוכה על פתח ביתו, לפרסומי ניסא דנרות. ולכאורה הנס היה שלא לצורך, דהא טומאה הותרה בציבור. אך 'חדשים גם ישנים', ממה שאנו רואין אצל מנחת העומר שבא להתיר לאכול תבואה חדשה עם הישנה. וגם מטומאת כהנים למתים קרוביהם ביום חינוכם, שהם נקראים 'ישנים', על דרך שנאמר (דניאל יב-ב) ורבים מישני אדמת עפר יקוצו, שמתי ישראל הם רק כישנים שעומדים לתחיה. וזהו 'חדשים', מצות חדש, גם

הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים, חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך (שיר ז-ד). ובמדרש דרשוה על ענין נר חנוכה, על פתחינו כל מגדים, שמצוה להניחה על פתח ביתו. ויש להבין קשר הדברים עם רישא דקרא, הדודאים נתנו ריח, ועם סיפא דקרא, חדשים גם ישנים וכו'.

ונראה דהנה ידוע קושיית האחרונים, למה הוצרכו לנס בשביל שטימאו כל השמנים, הלא טומאה הותרה בציבור. ובחידושי הרי"מ (לחנוכה נו). הביא בשם הרה"ק מקוצק זצ"ל לתרץ, דזהו רק בזמן שבית המקדש קיים ואין יכולים לעשות העבודה בגלל איזה טומאה שאירעה במקדש, אז טומאה הותרה בציבור, אבל בעת שמחנכין המקדש מחדש בהדלקת המנורה, אין לחנך בטומאה אף שהותרה בציבור, והוצרכו לנס להדליק בשמן טהור, וכיון שמשום חביבות החינוך נעשה הנס, על כן קבעו השם 'חנוכה' ע"ש, וכן כתוב גם כן בהגהות חכמת שלמה למהרש"ק (שור"ע סימן תרע) דבחינוך לא נאמר האי כללא דטומאה הותרה בציבור ע"ש. והנה לא הביאו ראיה לדבריהם אלא מסברא דאורייתא.

וראיתי בגליוני הש"ס (שבת כא:) שכתב תירוץ זה מדנפשיה, דכיון דנתבטל עבודת בית המקדש בימי היוונים, והיה אז חנוכת הבית, ולכך נקרא חנוכה כמבואר במהרש"א כאן, וכדמוכח נמי ממאי דקרינן בחנוכה בנשיאים, לכן כיון דחנוכה הוא דבר התחלה וראשי לכל הבא אחריו, לכן הוצרך שיהא בטהרה גמורה לא בדחיית טומאה. והביא סמוכין לדבריו, מהא דדנו בגמרא (ראש השנה יג), עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ, מהיכן הקריבוהו. אם תאמר דע"ל ביד נכרי [שנתבשל עד שלא באו לארץ], ראשית קצירכם (ויקרא כג-ו) אמר רחמנא [ומשראויה לקצור היא קרויה קציר], ולא קציר נכרי ע"ש. וכתב בחידושי הר"ן (שם ד"ה מהיכן) אף על פי דעומר כשר גם מעבר הירדן, מכל מקום כיון דמצותו לכתחלה מיהודה, אין נראה לומר שעומר ראשון היה שלא כמצותו

ישנים', מצות איסור טומאת כהנים ביום חינוכם, שמהם נלמד שחינוך צריכה להיות בטהרה, על כן אמר 'דודי' זה הקב"ה, 'צפנתי לך', היה צפון לך פך שמן טהור להתנוסס ממנה שמן בטהרה, שלא יתבטל מצות הדלקת הנרות.

*

בטהרה, על כן 'דודי צפנתי לך', הזמין ה' לנו להיות פך שמן צפון, כדי שיוכלו לחנך בטהרה.

*

וייש להוסיף עוד סמוכין לדבר, כי מצינו בשלמה המלך אחר שבנה את הבית המקדש כתוב, ויבא שלמה את קדשי דוד אביו, את הכסף ואת הזהב ואת הכלים נתן באוצרות בית ה' (מלכים א ז-א). ואיתא בילקוט (רמז קפז) ולמה לא נצרך להם (שלמה לצורך בנין בית המקדש), על שבא הרעב בימי דוד שלש שנים (שמואל ב כא-א), וכמה אוצרות היו לו לדוד צבורין מכסף זהב מה שהיה מתקין לבית המקדש, היה צריך להוציא ולהחיות בו את הנפשות, ולא עשה כן, אמר לו הקב"ה, בני מתים ברעב ואתה צובר ממון לבנות בו בנין, חייך אין שלמה נצרך מהם כלום ע"כ.

והנה בודאי בירר דוד הדין אליבא דהלכתא, שאין לו לבזבז הכסף לצורך העניים. ובדוד נאמר וה' עמו (שמואל א טו-יח), שהלכה כמותו בכל מקום (סנהדרין צג). ומכל מקום היה פגם בממון ההוא, שאי אפשר לבנות ממנו בית אלקים, שעל ידי ממון זה היו ישראל רעבים. ואי אפשר לבנות ולחנך בית אלקים בממון שיש פגם, הגם שאין בה איסור להלכה. וכמו כן אי אפשר לחנך בית אלקים בטומאה אף שהותרה בציבור.

ובזה יש לומר המשך הדברים, הדודאים נתנו ריח, ועל פתחינו כל מגדים, כי אוצרות הכסף והזהב של דוד, יש לרמוז בתיבת 'דודאים', שהמה אוצרותיו של דוד (עיי' באגרא דכלה (ט"פ ויצא) וימצא 'דודאים' בשדה, היינו שושילתא דכל מלכות בית דוד ע"ש). והאוצרות של דוד 'נתנו ריח', עזבו את ריחם הטוב, ולא הוכשרו לבנין המקדש (כמו שפירשו (שבת פח): נרדי נתן ריחו, שעזב ריחו הטוב). והיינו מטעם שאין מתחילין בנין מקדש מממון שיש בו פגם, ומטעם זה על פתחינו כל מגדים, זה נר חנוכה, שהוצרכו לנס של שמן טהור, שאי אפשר לחנך המקדש בתחלתו משמן טמא, הגם שהותרה בציבור.

*

וקרא נרות חנוכה בשם 'מגדים', שפירושו מתוק. כי המנורה במקדש היה משפיע אורה של תורה, להבין ולהשכיל ללמוד וללמד, כי נר מצוה ותורה אור, ושבעת קני המנורה, המה שבעה ספרי תורה, שחצבה עמודיה שבעה (שבת קטז). והשפעה זו מתעוררת בכל שנה ושנה בימי חנוכה בהדלקת המנורה, כידוע מספרי קודש שבחנוכה מתעורר מהאור הגנוז. וכאשר מרגיש האדם אורה של תורה, או התורה אצלו מתוקה מדבש ונופת צופים, וכל חפציה לא ישו בה, וכמו שכתב באור החיים (דברים כו-יא) ושמחת בכל הטוב, שאם היו בני אדם מרגישים במתיקות ועריבות טוב התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה, ולא יחשב בעיניהם מלא עולם כסף וזהב למאומה ע"ש. ועל כן מתואר נרות חנוכה בשם 'מגדים', כי זהו תכונתה להשפיע אורה של תורה, להיות מתוקה מדבש ונופת צופים. ■

ובזה נבוא לבאר מה דאיתא באליה רבא (סימן תרע) בשם בעל העתים, דקבעו ימי חנוכה שמונה ימים, וזכר למצות מילה שרצו היוונים לבטל, ומילה היא לשמונה ע"ש. (ועיי' בני יששכר כסלו ד-פח). ולכאורה צריך ביאור דטעם זה שייך על מה שקבעו להלל ולהודות גם ביום שמיני, אבל להדליק נרות שמונה ימים, מה ענין הנרות עם שמונת ימי מילה.

ונראה דגם ממצות מילה יש סמוכין דחינוך צריכה להיות בטהרה, דאיתא בגמרא (נדה לא): שאלו התלמידים את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה [ולא לשבעה], אמר להם כדי שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים [שאוכלין ושותין בסעודה ואביו ואמו עצבים שאסורין בתשמיש] ע"ש. אך לפי מה שנתבאר יש לומר עוד טעם בדבר, כי בהיות שמצות מילה היא ראשית החינוך של התינוק, שמכניסין אותו בבריתו של אברהם, וחינוך צריכה להיות בטהרה, וכל זמן שיש טומאת לידה בבית אין להכניס התינוק בהתחלת חינוכו לקיום מצות ה'.

ומעתה מובן שתיקנו שמונת ימים הדלקת הנרות נגד שמונת ימי מילה, דלא תקשה דכיון דטומאה הותרה בציבור, הרי כל הנס היה למגנא, דיכולין להדליק גם בשמן טמא. על כן קשרו מצות הדלקה נגד שמונת ימי מילה, שמלין לשמונה ולא לשבעה, כדי שתהא הבית בטהרה בהתחלת חינוך התינוק, וכמו כן הוצרכו לחינוך המקדש שמן טהור, שלא לחנך בטומאה.

והנה אמרו (שבת קל). רבי שמעון בן גמליאל אומר כל מצות שקיבלו עליהם בשמחה, כגון מילה דכתיב (תהלים קיט-טב) שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, עדיין עושין אותה בשמחה ע"כ. והיינו כי דבר חדש האדם עושה בשמחה, לא כן אחר שנתיישן אצלו, ועל כן אמרו שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו (רש"י שמות יט-א). ומצות מילה עדיין עושין אותה בשמחה כאילו היום ניתנה. ושש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב, כמו שמוצא דבר חדש. וזהו שאמר 'על פתחינו כל מגדים', דקאי על מצות הדלקת נרות חנוכה. ולכאורה לא היה צורך עבור זה להיות צפון פך שמן, כי טומאה הותרה בציבור, אך ממצות מילה, שהיא 'חדשים גם ישנים', גם אחר אלפי שנים שקבלנוהו עדיין הם חדשים אצלנו, הגם שלאמיתו הם ישנים, אנו עושין אותה בשמחה כמו חדשים. ומשם אנו רואים שניתנה רק לשמיני, אחר שנטהר כבר הבית מטומאת לידה, כי חינוך צריכה להיות

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' החנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויזן - גליון אלף ס"ז

והוצרכו לחנוכה מחדש. ועל זה הקשה דלמאן דאמר דמקריבין אף על פי שאין בית (מגילה י'), מפני שקדושה ראשונה לא מתבטלת לעולם, דקדושה לשעתה וקדושה לעתיד לבוא, אם כן לא הוצרכו לחינוך חדש, דהא לא נתבטלה קדושתה, גם כאשר אין בית לגמרי. ובאמת דבר זה לאו הלכתא פסיקתא דהא פליגי בה תנאי שם, ואכתי יתכנו הדברים למאן דאמר דקדושה רק לשעתה ולא לעתיד לבוא.

אבל באמת נראה, דגם אי אמרינן דקדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ומקריבין אף על פי שאין בית, היינו רק שקדושת קרקע הבית לא נפקע לעולם, והיא קדושה עולמית, עד שמותר להקריב עליה קרבנות. אבל עדיין יש חיוב לבנות עליה בית, וכדכתיב בקרא ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה-ח), וברש"י ועשו לשמי בית קדושה ע"כ. כי השכינה לא שורה אלא בהבית. ומטעם זה גם אחר שנחרב הבית ראשון, אם כי קדושה ראשונה קדושה לעולם, נתחייבו לבנות עליה בית השני, ולעתיד יבנה עליה בית השלישי. ואם כן כאשר פרצו היוונים חומות מגדלי, והוצרכו לבנותו, שפיר הוצרך חינוך להבית מחדש. וביום חינוך המקדש לא רצו שיהא חינוכו בעבודת טומאה שהותרה.

אך לפי זה עדיפא הוי ליה להקשות, דגם אי קדושת המקדש תלויה בבית, ואין מקריבין כאשר אין בית, מכל מקום היוונים לא פרצו את הבית כלל, אלא שלש עשרה פרצות פרצו מלכי בית יון בהסורג, וחזרו וגדרום, וגזרו כנגדו י"ג השתחויות (מדות ב-ג). וזה היה מחיצה קטנה גבוהה עשרה טפחים שעמדה קודם כתלי עזרה, אשר משם אסור לנכרי להכנס, ולכן פרצו היוונים להראות לכל שמעתה יכולים גם נכרים להיכנס שם (ע"ן תוספות יום טוב שם). ואם כן גם בפירצות הללו לא נתבטל מבנין הבית כלל, ולא הוצרכו לחינוך חדש, כי הסורג היתה מחיצה שעמדה לפני התחלת קדושת העזרה. [ולפי זה מה שאומרים ופרצו חומות מגדלי, או דקאי על חומת הסורג, או דלא קאי על הבית המקדש כלל, אלא על חומות העזרה].

*

אך יש לקיים הדברים באופן אחר, אשר גם בלי שפרצו יוונים החומות, הוצרכו לחינוך המקדש מחדש, כי עצם הדבר שנכנסו האויבים להיכל ה' בזה גופיה נתחלל קדושת הבית ויצאה לחולין, וכדאיתא בגמרא (עבודה זרה נב:) דכתיב (יהוה אלהים זכב) ובאו בה פריצים וחללוהו, שבכיבוש עכו"ם את הבית פקעה הקדושה. ודעת הרמב"ם (במלחמות שם ובחידושי שם נד:) אשר לא רק שנפקע הקדושה מהמזבח והכלי שרת, אלא גם הבית המקדש עצמה יצא לחולין על ידי ביאת הפריצים ע"ש. וכיון שפקעה הקדושה, שפיר הוצרכו לחנך את הבית מחדש.

בשלחן ערוך (סימן תרע-ב) ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה שמחה. וברמ"א ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג) ע"כ. והיינו כי היוונים טימאו את ההיכל, והוצרכו לבנות מזבח חדש (עבודה זרה נב:), ועבור חנוכת המזבח יש קצת מצוה להרבות בסעודה. ויש להבין מה עדיפותא של חנוכת המזבח יותר מחנוכת המנורה ושאר כליה, אשר בעבורה קבעו רק להלל ולהודות ולא קבעו ריבוי סעודות.

ואיתא במדרש (פסיקתא רבתי ו) ותשלם כל המלאכה (מלכים א ז-א), בכ"ה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן (שמות מ-ב), שחשב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק, שבניסן נולד יצחק. ומעתה הפסיד כסלו שנגמרה מלאכה בו, ותשלם, אמר הקב"ה עלי לשלם לו, מה שילם לו הקב"ה חנוכת בית חשמונאי ע"כ. ויש להבין טעמא שרצה ה' שהקמת המשכן תהא מקושרת עם לידת יצחק דייקא, ולא בלידת אברהם או יעקב וכדומה. עוד יש להבין, הלא בהקמת המשכן היה ב' סוגים של חינוך, חינוך הבית שהוקם בית ה', וחינוך העבודה שהתחילו אז במשכן, ובחנוכת בית חשמונאי לא נשלם אלא סוג אחד של חינוך העבודה שנתבטלה בימי היוונים, אבל הבית עמד על מכונה, ולא היה בה חינוך, ואם כן חסר מהתשלומין.

ונראה כי הנה דברנו אתמול בארוכה, אודות הקושיא טומאה הותרה בציבור, ולא יזוה צורך היה נס השמן. ותירצו כי בהיות שהיה אז חינוך בעבודת בית ה', ובחינוך לא אמרינן טומאה הותרה בציבור. וראיתי בחידושי הגאון מהר"י שטייף זצ"ל (בירחון המאור כסלו תשע"ט) שהביא חידוש זה דבחינוך אין אומרים טומאה הותרה בציבור, ששמע כן ממורו הגאון בעל לבושי מרדכי זצ"ל. וביאר רבו בזה, יוונים נקצו עלי אזי בימי חשמונים ופרצו חומות מגדלי וכו', אם כן לא היה ההיכל ראוי לעבודה עד שהוצרכו לבנותו ולחנכו מחדש. ולזה מותר קנקנים נעשה נס לשושנים, כדי שיהיה בטוהרה, כי לא יאות לעשות החינוך בטומאה, כי התחילי ועיקרי צריך לעשותו כתיקונו לגמרי כנ"ל עכ"ד. וכתב עלה, ובעיקר החידוש קשה לי באימה וביראה על דברי מורי זי"ע, הלא קדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ומקריבין אף דאין בית, ושפיר שייך לומר טומאה הותרה בציבור, כי לא נתבטלה הקדושה לגמרי ע"כ.

וכנראה שהבין דהחינוך היה במה שעל ידי היוונים נחרב הבנין של המקדש, שפירצו בה פרצות, ולא היה הבנין בשלימותה, אשר הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דברי הימים א כה-ט), וממילא נתבטלה על ידי זה קדושת כל הבנין,

אמנם בשו"ת שאילת דוד (סימן א) כתב, דזהו רק אי סבירא לן קדושה ראשונה לא קדושה לעתיד לבוא, או יש לומר כדאשר באו בה פריצים חיללו גם קדושת הבית, אבל אי קדושה ראשונה היא קדושה עולמית, אי אפשר לחלל קדושתה לעולם, ולא הוצרכו לחנכה מחדש ע"כ. והיוצא לנו מזה, דלמאן דאמר קדושה ראשונה קדושה לעולם, אם כן גם כאשר באו בה פריצים לא חיללו עצם המקדש אלא קדושת כליה, ולא הוצרך המקדש עצמה חינוך חדש בימי היוונים. אבל למאן דאמר קדושה ראשונה קדושה רק לשעתה, אז כאשר באו בה פריצים וחללוה, יתכן שנתחלל גם עצם קדושת הבית והוצרכו לחינוך מחדש. - ובאמת אי נימא דקדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא, ואי אפשר לחללה לעולם, היינו רק קרקע המקדש, אבל עצם הבית יתכן שיתחלל קדושתה בביאת פריצים, וכמו שהמזבח יצאה לחולין, אם כי היתה מחובר לקרקע. ולפי זה לכולי עלמא הוצרכו לחנך אז הבית, ולקדושה מחדש.

*

אמנם המזבח בודאי הוצרך לחנכה מחדש, וכמו שאמרו (שם) שבלשכה מזרחית צפונית גזזו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון. ואמר רב ששת שקצו לעבודה זרה ע"ש. ואם כן לא היה שייך להתחיל עבודת הקרבנות עד שנתצו מתחלה את המזבח ובנו אותה מחדש. ואף למאן דאמר שמקריבין אף על פי שאין בית, ויכולין להקריב גם בזמן הזה במקום המקדש, מכל מקום מבואר בתוספות (מכות יט. ד"ה אפילו) דזהו רק אם בנו שם מזבח, או אין עצם הבית מעכב, דהא בעי בקרבן מתן דמים ואימורים, וזה אי אפשר בלי מזבח ע"ש. ואם כן לכולי עלמא לא יכלו להתחיל עבודת הקרבנות קודם שחינכו מזבח מחדש, כי המזבח צריכה להיות על מקומה המיוחדת לה. ואם כן לא היה המקדש ראוי בימי החשמונאים לעבודה, כי אין כאן מזבח, עד שיעשו מעשה הניתצה ולבנות מזבח חדש על מקומה, ושפיר היה אז חינוך לעבודת המקדש.

ולבאר הדברים ביתר שאת, דהנה מצות בנין בית המקדש הוא מה שנאמר (שמות כה-ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אך אי גם מצות עשיית הכלים נכללו במצוה זו, כתב על זה המנחת חינוך (מצוה צה אות ח) דהחינוך כאן בתחלת המצוה כתב, וזה לשונו, וזאת המצוה כוללת עמה הכלים הצריכים לעבודה בבית המקדש, כגון המנורה ושאר הכלים, נראה מדבריו דהמנורה וכל הכלים הם דיני המצוה של עשיית מקדש. ובר"מ כאן (ק-ק), אינו מבואר בלשון הזה, רק מצות עשה לעשות בית וכו', אחרי זה (בהלכה ו) כתב דינים דעושים כלים וכו', אבל אין זה דיני המצוה של מצות עשה זו. ואפשר דעשיית המנורה היא מדיני המצוה של הדלקת נרות, דהדלקה תהיה על תואר כך וכך במנורה, וכן השולחן הוא מדיני המצוה של עריכת לחם הפנים, וכיור מדיני המצוה של ראיית ידים ורגלים. ובודאי הכלים הללו אין מעכבין, שאם אין מנורה או שולחן, מכל מקום מקריבין קרבנות, דלא שמענו שהכלים הללו יעכבו וכו'. והנה כלים הללו אין מעכבין בעבודה, וכן מבואר בתורה (שמות כה-ז) עשיית ארון בתוך כלי המקדש, ואינו מעכב, דבבית שני לא היה הארון כידוע, ומבואר כאן (בר"מ ד-ק), וכן כל הכלים הללו אין מעכבין למצוה זו. ואפשר דמזבח החיצון שהוא עיקר, דכל הקרבנות מקריבים עליו, אם כן בלא זה אינו קרוי בית המקדש כי עיקר המקדש להקריב קרבנות, אבל המנורה או מזבח הפנימי או כדומה, דכל אחד מהכלים הללו יש להם עבודה מיוחדת, אפשר שאין מעכב בלא העבודה זו, ועל כן אינו מעכב המצוה, כן נראה. וגם ודאי הכלים הצריכים לעבודה, כגון מזרקים וכדומה, דאי אפשר לעבוד בלא הם בודאי מעכבין, והם מדיני המצוה, וזה פשוט ע"כ.

ומבואר מזה דבלי מזבח אין כאן מקדש, ומצות בנין המקדש הוא עצם הבנין, וגם מזבח בתוכה. ומעתה כיון דהיוונים שקצו המזבח, אין כאן מקדש, כי המזבח מעכב את

המקדש. ובמה שבאו היוונים וטימאו את המזבח, הוי כמי שהחריבו חלק מהמקדש, שאין בנין הבית נגמר בלי מזבח בתוכה, ושפיר היה אז חינוך מחדש להבית המקדש כולו. (ועיין בהערות על המנחת חינוך שם אות ז).

ולפי זה כאשר נכנסו החשמונאים, ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך, מצאו שם מזבח ששקצו לעבודה זרה שאסורה, והוצרכו לבנות מזבח חדש, ואם אין מזבח אין מקדש, אם כן בחנוכת המזבח חינוכו גם עצם המקדש, ושפיר נשלם בחנוכת בית חשמונאים שני הסוגים שהיו בהקמת המשכן, הן חינוך הבית, והן חינוך העבודה. - וכיון שחנוכת המזבח הוי חינוך הבית כולו, על כן הוסיפו להרבות בסעודה על שמחת חינוך המקדש כולו, כמו שהיתה בהקמת המשכן, שנגמרה ביום זה.

והיוצא לנו מזה, כי יתכן לומר שלשה אופנים בטעם שהוצרכו לחנך את הבית עצמו, שנתבטלה קדושתה על ידי היוונים. א) שפרצו והחריבו את הבנין, עד שחסרה בזה צורת הבית וקדושתה. ב) על ידי שבאו בה פריצים נתחללה גם קדושת עצם הבית ויצאה לחולין. ג) כיון שטימאו את המזבח, וחסרון מזבח מעכבת קדושת הבנין, ובחנוכת המזבח חזרה קדושתה.

*

אבל באמת יש לומר ביאור הדברים כפשוטן, שלא השתמשו אז בשמן טומאה אף שהותרה, דכיון שבזו האויבים בכניסתם למקדש ה' כל הכלים, עד שלא נשאר להם כלי זהב, והוצרכו לעשות מנורה של עץ, או משפודין של ברזל, עד שחזרו והעשירו ועשאום של זהב (עבודה זרה מג). ואם כן חינוכו אז מנורה חדשה, והוצרכו לקדושה מתחלה. ואמרו (סנהדרין טו): כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן, מכאן ואילך עבודתן מקדשתן ע"ש. ואם כן בההדלקה נתקדשה המנורה, ואיך נתקדש המנורה בשמן שהוא טמא, הגם שהותרה בציבור, מכל מקום זהו תרתי דסתרי דדבר טמא יקדש כלים לקודש, ועל כן שפיר הוצרכו לגם של שמן טהור, שתהא עבודתן מקדשתן.

*

והנה ענין הקרבנות שהאדם מביא על חטאו, ביאר הרמב"ן (ויקרא א-ט) שכאשר יראה אדם כיצד זורקים את דם הבהמה ושורפים את אבריה, יחשוב בלבו כי מן הדין היה הוא עצמו ראוי שיעשה לו כך בגלל חטאיו, אך חסד הוא מאת השי"ת שהוא מקבל את הבהמה בתור כפרה תחתיו. וכתב האלשיך דזהו כוונת הכתוב (ויקרא א-ב) אדם כי יקריב מכם, לאמיתו של דבר ראוי היה הקרבן להיות מכם, מן האדם גופו, אלא קרבן לה' מן הבהמה, חסד עושה השי"ת עם האדם ואינו דורש זאת ממנו, אלא שיקריב בהמה תחתיו ע"כ. וזאת היתה עבודת הכהנים בעבודתם, והלויים בשירים ובזמרים, לעורר את האדם המביא קרבן שיבין תכליתו ולשוב אל ה' בלבו ונפשו. ואם אינו עושה החשבון הזה עם נפשו, ואינו שב בתשובה, אזי הקרבן אינו כלום, והירצה ה' באלים. ועיין בישמח משה (ר"פ צו) דזהו ענין הפיגול בקרבן, שמסבב ה' מחשבה כזו בהכהן, אם לא נתעורר האדם בתשובה, כדי שיפסל הקרבן ולא יעלה לרצון ע"ש.

והנה יצחק אבינו הוא היחידי מבני אדם שצוה ה' להעלהו לעולה, ועמד בנסיון, ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח ממעל לעצים (בראשית כב-ט). ועל דרך זה צריך להיות כל אדם בעת שמקריב קרבנותיו, להחשב את עצמו להיות עולה לה'. ועל כן המתין ה' בהקמת המשכן, אשר תכליתו היא המזבח להקריב קרבן אשה לה', על זמן לידת יצחק אבינו, שעקד אותו אביו על המזבח, להתבונן על תכלית הקרבנות, אדם כי יקריב מכם קרבן לה', שיהא הוא עצמו העולה על מוקדה על המזבח. ■

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ג' דחנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ס"ז

ט ומה ראו לעשות חנוכה זו ח' ימים, אלא בימי מלכות יון נכנסו בית חשמונאי להיכל, ובנו את המזבח ושדוהו בשיד, והיו מתעסקין בו שמונה ימים ע"ש. והקשה דלפי דברי המנחת חינוך דבלא מזבח אין לו דין מקדש, אם כן כל אותם שמונת ימים לא קיימו מצות הדלקת המנורה בפנים בהיכל, דמאחר ואין המקדש כתקונו הוה כאילו הדליקו בבית אחר.

וכתב שבאמת לא קיימו המצוה כדת לעשות, והדליקו רק לעשות זכר למקדש, עד שיעלה בידם לבנות את המזבח כתיקונו. ובכך חיבה יתירה נודעת להם, דאף שבין כך לא היה בזה קיום המצות כדבעי, בכל זאת נעשה להם נס שיוכלו להדליק בטוהרה. ועל זה יסודו בנוסח ההודאה והדליקו נרות 'בחצרות' קדשך. והקשו על זה דהא ההדלקה בפנים בהיכל. אלא הכוונה דבעצם לפי שעה לא היה הברל בין היכל לחצר, כיון שהמזבח לא עמד על מכונו ובטלה קדושת הבית. ובוה יש לומר טעמא דמאן דאמר כבתה אין זקוק לה, ולכאורה כיון שתקנו משום נס שנעשה במנורה היה להם לתקן דומיא דמנורה דכתבה זקוק לה. אלא דאדרבה רצו להראות בזה שלא היה שם קיום מצות המנורה כל עוד ולא נשתכלל המקדש והמזבח, ובכל זאת נעשה להם נס עכ"ד. **נויש להוסיף עוד, דקבעו דומיא דנרות של מקדש או בשעת הנס, ואז כבתה אינו זקוק לה, דהיה רק לזכר, אבל היה אסור להשתמש לאורה, דהווי שמן של הקדש. עיין תוספות (פסחים כו. ד"ה מעילה, ובשבת כא. ד"ה שמחת).**

ולפי זה היה בנס של הנרות או חביבות נפלא מאת ה', שהרי הנסים שהיו תמיד אצל המנורה, היו בעת קיום מצות ה' בקדושת בית ה'. אבל כעת שאין כאן מקדש, כי חסר המזבח, ואין כאן מצוה, וההדלקה הווי רק כזכר למקדש, ואף על פי נעשה בו נס, הרי יש לנס זו חשיבות יתירה.

ומעתה יש לומר דלאביי לא הווי נחא ליה סברא זו, שלא היה כאן מצות הדלקה, ומכל מקום הדליקו רק משום זכר, שאם יש אונס בקיומו, גם זכר אין לה מקום לעשותו. אבל באמת מצינו כיוצא בה שעושין זכר למקדש, דמשחרב בית המקדש התקין רבי יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. ואמרו (סוכה מא.) דרבי יוחנן דרש חיוב זו מקרא, דעבדינן

בגמרא (שבת כא:) אמר רב זירא אמר רב, פתילות ושמיים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת. אמר רב ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה [הלכך בחול שרין] ואסור להשתמש לאורה [ולכא למיחש בשבת להטיה]. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרב ירמיה ולא קיבלה, כי אתא רבין אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דרבי יוחנן וקיבלה וכו' ע"ש. וכבר הקשו המפרשים דמאי טעמא לא קיבלה אביי מעיקרא כד אמרוהו משמיה דרב ירמיה, ורק משמיה דרבי יוחנן קיבלה.

והנה בטעמא דאסור להשתמש לאורה כתב רש"י כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה ע"כ. אמנם בר"ן (בדי"ה הלכות חנוכה), וכן בבעל המאור, כתבו דאסור להשתמש לאורה, פירוש כל תשמישין ואפילו תשמיש מצוה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנה, עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל ע"כ.

ולכאורה לפי סברת הר"ן שני הלכות הללו הם סותרין זה את זה, דבבית המקדש במנורה כבתה זקוק לה (מנחות פח:). ואם כן אי אמרינן דאסור להשתמש לאורה, דעשאוה כמנורה בבית המקדש, אם כן יש לפסוק דגם כבתה זקוק לה, והווי שני הלכות אלו תרתי דסתרי, ואיך קאמר רב הכי. ויתכן דמטעם זה לא קיבלה אביי.

אמנם יש לומר בזה, בהקדם לבאר מה שעשו זכר לדורות עולם עבור נס דנרות, הלא נס כזה היה שכיח במנורה תמיד, בנר המערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים (שבת כב:). ואיתא במדרש תנחומא (תצוה ג) אמר רבי חנינא סגן הכהנים, אני הייתי משמש בבית המקדש, ומעשה נסים היה במנורה, משהווי מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת ע"כ. ואם כן לשמחה מה זו עושה, שהיה דולק שמונה ימים בנס בימי החשמונאים.

ונראה דהנה כבר דברנו אתמול במה שהעלה המנחת חינוך (מצוה צה) דמזבח החיצון שמקריבין עליה הקרבנות היא עיקר המקדש, ובלא זה אינו קרוי בית המקדש, ומעכבת בבנין המקדש, כי עיקר המקדש להקריב קרבנות ע"ש. וראיתי בשפע חיים לחנוכה (סימן קסו ע"ג) שהביא ממגילת תענית (פרק

זכר למקדש, דאמר קרא (ירמיה ל"ה) ציון היא דורש אין לה, מכלל דבעיא דרישה ע"ש. ולכן כאשר שמע אביי זאת משמיה דרבי יוחנן, והוא סבירא ליה דעושיין זכר למקדש, על כן קבלוה, דיתכן שהדליקו או רק לזכר, ועל כן לא חמיר כל כך, שרצו להראות שלא היה או ההדלקה מצוה גמורה, ובכל זאת נעשה להם נס.

*

אמנם יש לומר עוד על דרך זה באופן אחר, לבאר אם היה אז חיוב הדלקת המנורה מדינא, או שעשאוה רק כזכר למקדש, הגם שהמזבח היה קיים. דאיתא בגמרא (עבודה זרה נב.) בעי מיניה רבי יוסי בן שאול מרבי, כלים ששימשו בהן בבית חוניו, מהו שישתמשו בהן בבית המקדש וכו'. אמר ליה אסורין הן וכו'. לימא מסייע ליה, מזרחית צפונית בה גזוו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון. ואמר רב ששת שקצו לעבודת כוכבים [אלמא אף על גב דלהדיוט לא מיתסרי, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, גזור בהו רבנן לגבי גבוה, ואף על גב דלאו בני דעה נינהו. ובבית חוניו נמי אף על גב דלאו בית עבודת כוכבים ולא מיתסרי כלים ידידיה מדאורייתא, גזור בהו רבנן]. אמר רב פפא התם קרא אשכח ודרש [דמדאורייתא אסירי אפילו להדיוט] דכתיב (יחזקאל ז-כב) ובאו בה פריצים וחללוה [מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין, וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והווי להו ידידהו, וכשנשתמשו בהן לעבודת כוכבים נאסרו] ע"כ.

ומבואר מזה דיש שני טעמים איך נאסר המזבח על ידי היוונים, דלסברא הראשונה באמת לא נאסר, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אלא דרבנן גזור עליה שלא להשתמש בה לכתחלה, אבל בדיעבד עבודתו עבודה, כמו כהני בית חוניו (רמב"ם ה' ביאת מקדש ט"ד). אבל לסברא השנית המזבח פסולה מן התורה, דקנאוהו עכו"ם, ואוסר דבר שלו. ולהלן (נד.) מבואר עוד טעם לאסור מן התורה, דבעביד בהו מעשה אוסר גם דבר שאינו שלו. וכמו שאמרו שם אמר רבי יוחנן אף על פי שאמרו המשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, עשה בה מעשה אסרה ע"כ. ועיין בר"ן ובחידושי הרמב"ן דסוגיא דילן סובר דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אפילו על ידי מעשה כדעת רב נחמן (חולין מ:).

ומעתה יש לנו שלשה שיטות בהמזבח ששקצו היוונים, דלכאורה איך אסרוהו הא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. א) דלא אסרוהו מדינא, אלא יש להתרחק ממנה לכתחלה מדרבנן. ב) כיון דבאו בה פריצים וחללוה, זכו בהן עכו"ם, ואוסר דבר שהוא שלו. ג) דבאמת לא זכו בה, ועל ידי מעשה אוסר גם דבר שאינו שלו.

והנה לפי הסברא הראשונה, המזבח ששקצו היוונים כשרה מדינא, ואם כן לא נתבטל קדושת הבנין של המקדש, דהא מזבח בנוי בה, וממילא יש חיוב הדלקת המנורה מן התורה, כיון דקדושת בית המקדש קיים. אבל לשתי הסברות האחרונות המזבח פסול, וכיון דאין כאן מזבח אין כאן מקדש, ואין חיוב הדלקה, אלא שהדליקו עבור זכר למקדש.

ובזה מובן אשר מתחילה לא קיבלה אביי, דאין יתכן שני הדינים הללו יחד, כבתה אינו זקוק לה, ואסור

להשתמש לאורה, דאי צריכה להיות דומיא דמנורה דאין להשתמש לאורה, או גם כבתה זקוק לה כמו במקדש. ואין לומר דכיון דלא היה או חיוב הדלקה במקדש, ורק לזכר הדליקוהו, על כן הקילו בה במקצת, להורות כי לא היה אז חיוב גמור, ואף על פי כן נעשה נס לחביבות ישראל, דזה אינו, דהוי סבירא ליה לאביי כסברא הראשונה, דהמזבח כשרה אף ששקצוהו היוונים לעבודה זרה, דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וכיון דלא נפסל המזבח, הבית עומדת בקדושתה, ושפיר היה חיוב הדלקה מדינא, ועל כן לא קיבלוה.

אמנם רבי יוחנן מצינו בגמרא (נדרים סב.) דאמר, כל המשתמש בכרתה של תורה נעקר מן העולם, קל וחומר, ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול, שנאמר ובאו בה פריצים וחיללוה, כיון שפרצום נעשו חול, נעקר מן העולם, דכתיב (דניאל ה-ג) בה בליליא קטיל בלאשצר, המשתמש בכרתה של תורה שהוא חי וקיים לעולם, על אחת כמה וכמה ע"כ. הרי דסבירא ליה סברא זו שבאו בה פריצים וחיללוה, שיצאו כלי הקודש מקדושתם לחולין, ואם כן גם המזבח נעשה חולין בכניסתם, וכו' בה מן ההפקר, ושפיר אסורה מן התורה. וגם סבירא ליה לרבי יוחנן סברא השלישית, שהרי הוא אומר (להלן נד.) שהמשתחוה לבהמת חבירו לא אסרה, אבל עשה בה מעשה אסרה ע"ש. אם כן נפסל המזבח, גם אי לא הוי שלהם. ומעתה כיון דאין כאן מזבח אין כאן גם מקדש, ואין חיוב הדלקת הנרות מדינא, אלא שהדליקוה רק לזכר, ושפיר מובן ההלכתא דאסור להשתמש לאורה, ואף על פי כן כבתה אינו זקוק לה, ולכן כששמע אביי זאת משמיה דרבי יוחנן קבלוה.

*

והנה הזהירו על משתמש בכרתה של תורה, הן ידוע כי הדלקת המנורה בבית ה' היתה להשפיע נר מצוה ותורה אור בעולם, ואמר הכתוב בהעלותך את הנרות (במדבר ח-ב), ודרשו שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה (שבת כא.). והענין הוא, כי הגם שאמרו (פסחים ג.) לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות שלא לשמה, היינו רק שמתוך שלא לשמה בא לשמה, כי עיקר חשיבות הלימוד וקיומה היא רק בעושה לשמה, עשה דברים לשם פעלם [לשם הקב"ה שפעלם וצוה עליהם], ודבר בהם לשמם, אל תעשם עטרה להתגדל בהם, ואל תעשם קורדום להיות עורר בו (נדרים שם). ואמרו (פסחים שם) כי גדול מעל שמים חסוך (תהלים קח-ז), בעושיין לשמה, כי גדול עד שמים חסוך (שם נ"א), בעושיין שלא לשמה ע"ש. ועל כן היה מצות הדלקתו, שתהא שלהבת עולה מאליה, להמשיך השפעת תורה לשמה שפרחית לעילא, לא רק עד שמים אלא עולה מעל שמים.

והנה יתכן שיעסוק אדם בתורה לשמה, לא להתגדל בהם ולא לעשותם קורדום, ונתעלה להגיע לכרתה של תורה, ושוב אחר זה משתמש בה לצורך פרנסתו או שאר דברים, דוגמת מעשה דרבי טרפון התם. ועל זה הסמיך הדברים לבלאשצר שהשתמש בכלי קודש אחר שכבר נשלם צורך קדושתה, ונעשית כבר חולין, ואף על פי כן כיון שהיה זה כלי קודש, אין להשתמש בה עוד לעולם לדבר חולין, כמו כן הוא המשתמש בכרתה של תורה. ■

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ד' דחנוכה תשע"ט לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ס"ח

*

עוד יש לומר בזה, דגם אי נימא דאין המזבח מעכבת קדושת הבית, וגם בלי המזבח קדושת הבית עומדת על תלה, יש לדון אי היה אז חיוב בהדלקת המנורה. דהנה דעת המלחמות (עבודה זרה שם) שכאשר באו בה פריצים, גם המקדש עצמו יצא אז לחולין ע"ש. ואם כן אי נימא דקדושה ראשונה לא קידשה אלא לשעתה, הרי הוצרכו לקדש את הבית שנית כרינו.

ואיתא במשנה (שבתות יד.) שאין מקדשין אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד, ובשתי תודות ובשיר וכו'. וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה. ואתמר עלה (שם טז.) רב הונא אמר בכל אלו תנן, ורב נחמן אמר באחת מכל אלו [נא מלך או כהן גדול או נביא או סנהדרין או שתי תודות. לשון רש"י שם טז:] ד"ה אפילו. אבל בחידושי רבי מאיר שמחה (שם טז.) כתב דהא דפליגי אי סגי באחת מכל אלו, היא רק לגבי המקדשין, מלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין, אבל במה שהוא נתקדש, שני תודות ושיר ודאי מעכב. וכן מבואר מתוספות (טז. ד"ה אין) דבימי שלמה ויהושע קשיא, דדבר המקדש היינו תודות (או שירי מנחה) לכולי עלמא בעי ע"ש. וכן מבואר בחזון איש (ח"מ ליקוטים סימן כד שבתות טז.), וכתב דיתכן שגם ברש"י יש טעות סופר וצריך לומר 'או סנהדרין ושתי תודות' ע"ש.

ומפרש התם, רב הונא אמר בכל אלו תנן, קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא [דהואי בבית שני וקידש בלא מלך ובלא אורים ותומים], זכר בעלמא הוא דעבד. רב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן, קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, ועזרא קדושי קדיש, אף על גב דלא הוו אורים ותומים ע"כ.

ובגמרא (שם טז.) אמר רמי בר חמא אין העזרה מתקדשת אלא בשירי מנחה [בחלות של שירי מנחה הנאכלת לכהנים. והאי קידוש דנחמיה ועזרא בשתי תודות, דקידוש העיר כתיב, אבל עזרה מקיפים אותה בשירי מנחה] ע"כ. וברש"י (זבחים כד. ד"ה הואיל) מבואר שגם העזרה התקדשה על ידי שתי תודות. ובצאן קדשים (שם) כתב דלדידיה פשטות המשנה היא שאין חילוק בין העיר לעזרות, ושניהם מתקדשים על ידי שתי תודות, ולא כדעת רמי בר חמא ע"ש. ובשפת אמת

נמשך הדברים למה שדברנו אתמול, אי היה חיוב מצוה של הדלקת המנורה אחר שנכנסו החשמונאים וטיהרו את המקדש, או שהדליקו אותה רק זכר למקדש. כי בהיות שלא היה להם מזבח, עבור ששקצוהו היוונים לעבודה זרה, וכאשר אין מזבח אין כאן קדושת הבית, ולא היה מצוה להדליק. ולכן כבתה אינו זקוק לה, שגם בהדלקת המנורה אז לא היה חיוב הדלקה בכבתה.

ויש לומר בזה עוד, דזה תליא בפלוגתא אי קדושה ראשונה קדשה רק לשעתה, או קדשה גם לעתיד לבוא (מגילה י. שביעות טז.). דאי נימא דקדושת המקדש היא רק עד שעומד המקדש, אם כן כאשר נפסל המזבח נתבטלה קדושת המקדש, עד שיסדרו ויבנו מזבח חדש, ושפיר יש לומר דאין חיוב הדלקת המנורה עד שיהא מזבח ויחזור המקדש לקדושתה. אבל אי סבירא לן דמקריבין אף על פי שאין בית, דקדושתה לא מתבטלת לעולם מעת קדושתה הראשונה, אם כן כמו כן מדליקין נרות אף על פי שאין בית, כיון דהרצפה מקודשת קדושת עולם. ולכן גם כאשר ליכא מזבח וליכא קדושת הבית, לא בטלה מצות הנוגעות למקדש, ויש חיוב הדלקת הנרות.

ולכן מתחלה לא קיבלה אביי, כי איך יתכן שאסור להשתמש לאורה דומיא דמנורה, וכבתה אינו זקוק לה, הא במנורה כבתה זקוק לה. ואי דנימא כי ההדלקה אז בימי הנס לא היה בה חיוב, דכיון דאין מזבח אין מקדש, ובטלה קדושתה, אביי היה סבר דקדושה ראשונה קדשה גם לעתיד, ומדליקין אף על פי שאין בית, והיתה ההדלקה במקדש כמצותה, ואם כן מאי שנא דין כבתה מדין השתמשות לאורה. אבל כאשר שמעה מרבי יוחנן, שהוא גם כן סובר כוותיה דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, כדאמרין (זבחים קז.) המעלה קדשים בחוץ בזמן הזה חייב, דקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא [והויא לה ירושלים בית הבחירה, ושעת איסור הבמות הוא] ע"ש. ואם כן לדידיה הדלקת המנורה בימי חשמונאים היתה כמצותה, ואף על פי כן אומר דכבתה אינו זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה, על כרחך דאין הטעם כהר"ן דאיסור שימוש הוא דהוי דומיא דמנורה, אלא באמת לא חייבו נרות חנוכה שצריכה להיות דומיא דמנורה, ולכן כבתה אינו זקוק לה, ואיסור להשתמש לאורה טעמא אחרינא אית ביה, וכמו שפירש רש"י שתהא להיכרא דפרסומי ניסא, ולכן אז קיבל אותה.

(שם) דרמי בר חמא הוסיף שחוץ מהשתי תודות מקדשים אותה גם בשירי מנחה ע"ש.

היוצא לנו מזה, דאי קדושה ראשונה קידשה רק לשעתה, כאשר נכנסו בה פריצים נתבטלה קדושת המקדש, והוצרכו לקדש אותה מחדש בשתי לחמי תודה (ושירי מנחה), וכיון שלא היה להם מזבח, ששיקצו אותה לעבודה זרה, אי אפשר היה להם לקדש את המקדש בחזרה עד שיבנו מזבח חדש שיקריבו תחלה שתי תודות.

והנה בירושלמי (סנהדרין א-ג) הקשו, על הא דאין מקדשין אלא בשתי תודות, ניחא בעלייתן מן הגולה שהקריבו ואחר כך קידשו, אבל בכניסתן לארץ איך קידש שלמה בשתי תודות, הלא העזרה עדיין לא נתקדשה. (וביאר במקדש דוד (סימן א' סק"ב) שאין לומר שיקריבו אותה בבמת יחיד ככל תודה, מפני שתודה זו שהיו מקדשים בה את העיר הרי היא קרבן ציבור, ואין קרבן ציבור בבמת יחיד). ומשני אמר רבי יוסי בי רבי בון בשתי תודות הבאות מנוב וגבעון [שהקריבו התודה בגבעון בבמה, והביאו לחמי תודה לקדש הבנין. פני משה] ע"כ. וביאר בשירי קרבן (ד"ה מנחת) שלא נפסלו בפסול יוצא כשיצאו מגבעון, שהם היו קדשים קלים, והיו נאכלים בזמן נוב וגבעון בכל ערי ישראל ע"ש.

והנה מה שאמר שבעלייתן מן הגולה ניחא, פירש ברידב"ז דסבירא ליה דמקריבין אף על פי שאין בית, דקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבוא, והקריבו תודה ואחר כך קידשוה לזכר, אבל בכניסתן מתחלה לארץ, שלא נתקדש עדיין העזרה, במה קידשו, ותירצו בתודות הבאות מנוב וגבעון ע"כ.

ולכאורה תקשה עדיין, למאן דאמר דלא קידשה לעתיד לבוא, איך קידשוה בעלייתן מן הגולה בשתי תודות, דהא נוב וגבעון כבר בטלו. וברידב"ז כתב דלמאן דאמר דלא קידשה לעתיד, בלאו הכי לא קשיא כלל, דהא לדידיה באחת מכל אלו תנן, ולא צריך כל הני לקדש ע"כ. אבל לפי מה שנתבאר לעיל, דהשתי תודות או השירי מנחה, היא לעיכובא לכולי עלמא, אם כן תקשה איך קדשוהו בימי עזרא מחדש.

ובתוספות (שבועות טו. ד"ה אין עזרה מתקדשת אלא בשירי מנחה) הקשו, תימא למאן דאמר (ובחים ק"ג) דאין מנחה בבמה, היאך מתקדשת. בשלמא בימי עזרא איכא למימר דסבר כמאן דאמר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא זכר בעלמא הוא דעבר, אבל בימי שלמה ויהושע קשיא. ויש לומר כיון שהכל בא בבת אחת, הקידוש ועשיית מנחה, לא חשבינן מנחה בבמה, ובקמיצה ובהקטרה היתה מקומה מתקדש, וכל העבודה היתה מחנכתה ומתקדש מקומה ע"ש. וכמו כן יש לומר לגבי השתי תודות, שהקרבתם וקידוש המקום באין כאחד. ולכן גם בימי עזרא, גם למאן דאמר דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד, הקריבו אותה במקומה על המזבח, ובוה עצמו נתקדשה העזרה.

ומעתה בימי היוונים שבאו בה פריצים וחללו גם בנין המקדש, שיצא לחולין, למאן דאמר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד, הרי הוצרכו לקדשה שנית בהבאת קרבן תודה, או שירי מנחה, והרי אין להם מזבח. ועל כרחך הוצרכו להמתין עד שיבנו מזבח חדש, ושם יקריבו הקרבנות, ובעת העבודה תבוא הקידוש יחד. אבל עד שהקימו המזבח אין כאן באמת קדושת המקדש, וממילא גם אין חיוב הדלקת הנרות, והדליקוהו רק לזכר. אבל למאן דאמר דקידשה גם לעתיד לבוא, לא הוצרכו

לקידוש מחדש, וכמו שמקריבין כאשר אין בית, מדליקין המנורה כאשר אין בית, והיתה חיוב הדלקתה ממצות התורה.

ולכן מתחלה לא קיבלה אביי, כי שני הדינים של כבתה ואיסור להשתמש לאורה סותרין זה את זה, דבמקדש גם כבתה זקוק לה. ואין לומר שההדלקה אז לא היתה אלא לזכר, ועל כן אין הלכותיה דומה כולו למקדש, דהוי סבירא ליה לאביי דקדושה ראשונה קידשה גם לעתיד לבוא, ויש חיוב הדלקה גם כאשר אין בית, ולא צריכין קידוש מחדש. אבל אחר ששמע כן גם מרבי יוחנן, הרי הוא גם כן סובר דקידשה לעתיד לבוא, ואף על פי כן מחלק בין כבתה דאין זקוק לה, ואוסר להשתמש לאורה, על כרחך דטעמא אחרינא יש בה, וכסברת רש"י דנרות חנוכה אינו דומה למנורה, וכבתה אינו זקוק לה, אלא דאין להשתמש לאורה משום היכר דפרסומי ניסא, ולכן אז קיבלה.

*

ובזה היה נראה לבאר טעם לשבח, על מה דאיתא ברמ"א (סימן תרע"ב) שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח. ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבין בהם, ואז הוי סעודת מצוה ע"כ. ובאמת גם אצל ההדלקה מאריכין בזמירות, שלא מצינו כן בשאר מצוה. והמנהג לומר ויהי נועם, ושיר של פגעים, ומזמור שיר חנוכת הבית לדוד, ויש אומרים גם מזמור לתודה, ויש להבין למה בחרו במזמורים אלו דייקא.

ונראה כי הנה אומרים (בפיטו מעו צור) יוונים נקבצו עלי אזי בימי חשמנים, ופרצו חומות מגדלי וכו', בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים. ויש לדקדק דהוי ליה למימר דקבעו הדלקת הנרות והלל והודאה, ולמה תיאר אותם בשיר ורננים. אך לפי מה שנתבאר לעיל דכאשר באו בה פריצים יצאה המקדש כולו לחולין, והוצרכו לקדש אותה מחדש. ועל זה אמרו במשנה (שבועות יד.) דקידשוה בשתי תודות ובשיר. וביארו בגמרא (שם טו.) בשיר של תודה [היו אומרים שם בכנורות וכו'] ומהו שיר של תודה מזמור לתודה (תהלים ק), בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פינה ופינה ועל כל אבן גדולה שבירושלים, ואומר ארוממך ה' כי דליתני וגו' [הוא מזמור שיר חנוכת הבית], ושיר של פגעים וכו', ואומר יושב בסתר עליון בצל שד-י יתלונן עד כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך ע"כ. על כן גם אנו יוצאים בימים אלו בשיר, לרמוז על השיר שאמרו אז בחנוכת המקדש. ועל כן אנו מזמרים מזמורים הללו דייקא, כי במזמורים אלו קידשוהו או את העזרה.

ואם כי אין השיר מתקנת חז"ל על ימים הללו, מכל מקום 'בני בינה', המבינים דבר מתוך דבר, ומשיגין שכאשר באו פריצים וחללוהו, יצאה המקדש לחולין, והוצרכו לקדשה שנית בשיר, על כן הם 'קבעו' לעצמם 'שיר ורננים'. וזהו שהקדים יוונים נקבצו עלי 'ופרצו חומות מגדלי', וכיון שנכנסו בה פריצים, קבעו בני בינה לעצמם שיר ורננים, דוגמת קידוש העזרה שהיתה בשיר.

והנה המרבה בסעודה בימי חנוכה, הם לפי ראות העין סעודת הרשות, כי לא קבעו למשתה ושמחה כמו פורים. אך הסיבה שמרבין היא משום חנוכת המזבח, שבאו בה פריצים והוצרכו לחינוך חדש, ודבר זה היה בלחמי תודה ושירי מנחה ובשיר, על כן נוהגין לומר זמירות ותשבחות בהסעודה, להורות כי סעודה זו של לחם, הם לרמוז על קידוש העזרה מחדש בלחם ובמנחה, והיתה אז גם כן ריבוי שירות בכנורות ובנבלים, ושפיר הוי סעודת מצוה. ■